

Úvod do orální historie: teorie, metodologie a praxe

Jiří Hlaváček

Centrum orální historie, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Katedra historických věd, Fakulta humanitních studií UK

Co je orální historie?

- kvalitativní metoda sběru dat
- obraz minulosti popsán slovy: aktéřská perspektiva
- „soubor... interdisciplinárních postupů, jejichž prostřednictvím se badatel dobírá nových poznatků o minulosti, a to na základě **ústního sdělení osob, jež byly přímými účastníky či svědky** určité události, procesu nebo doby, která je předmětem výzkumu“
- soudobé dějiny (3–4 generace, 80–100 let): komunikativní paměť → kulturní paměť

Proč právě orální historie?

- absence dostatečného množství „klasických“ (tj. písemných) pramenů
- výzkum autoritativních a totalitních režimů (schematismus x pluralita pramenů)
- zmapování „bílých míst“ v dějinách (pestřejší obraz minulosti)
- „demokratizace dějin“ = do centru zájmu staví „obyčejného člověka“ (x elity)
- interdisciplinarita („desetiboj“)
- záchranný výzkum

Subjektivita a paměť: problém nebo přínos?

- minulé prožitky, časový odstup, individuální a kolektivní paměť (biologické faktory, psychické ekvilibrium, generalizace apod.), charakter prostředí, osobní motivy dotazovaného (stylizace a prospektivita)
- historický pozitivismus (*wie es eigentlich gewesen ist*) x sociální konstruktivismus a postpozitivismus
- „Orální historie vrací subjektivní zážitek zpět do dějin“ (A. von Plato)
- nutnost komparace: „to, že byl někdo svědkem nějaké události ještě neznamená, že ji pochopil“ (L. Shopes)
- objektivní a subjektivní pohled: komplementární složky přístupu k soudobým dějinám - „co“ a „jak“ x „proč“ (A. Portelli)

Institucionalizace orální historie

- předpoklady: vynález přenosného (kotoučového) magnetofonu; úzké propojení s žurnalistikou
- Allan Nevins (1890–1971), Columbia Oral History Office v New Yorku (1948)
- tři hlavní tematické proudy v USA: **elity** (oficiální velké/událostní dějiny a biografie “decision makers”); **marginalizované skupiny a „obyčejní lidé“** (mikrohistorie, každodennost); **komunitní historie** (nejasné metodologické ukotvení, aktivismus)
- **institucionální mezníky**: Oral History Association (1966), International Oral History Association (1996), Centrum orální historie ÚSD AV ČR (2000), Česká asociace orální historie (2007), studijní obor OHSD na FHS UK (2008)

Specifika orálně- historického výzkumu

- orální historie jako součást výzkumu: kombinace běžných metod v rámci kvalitativního výzkumu: pozorování, interview, analýza pramenů
- intersubjektivita: sdílená autorita = vytváření nového pramene ve vzájemné interakci (x uzavřenost v rámci klasická historiografie)
- emická (insider) a etická (outsider) perspektiva: terénní výzkum x analýza a interpretace
- větší nároky na badatelskou erudici a reflexivitu: dynamická a flexibilní povaha terénního výzkumu (časová náročnost, empatie, improvizace, pozornost)
- etický rozměr: důvěra mezi účastníky výzkumu, pamětník jako dárce příběhu (informovaný souhlas)
- kvalitativní výzkum: vysoká validita x nízká reliabilita x obtížná generalizace

Fáze orálně- historického výzkumu

- **příprava** = diskuse a plánování:
 - 1) **teoretická** (legislativa, archivy, literatura, internet, teoretické či účelové vzorkování)
 - 2) **praktická** (volba způsobu kontaktování, informovaný souhlas, výběr techniky – změna paradigmatu: Covid-19)
- **kontaktování** = informační schůzka, výběr data a místa setkání, vyjednání informovaného souhlasu
- **realizace rozhovorů** = životopisné vyprávění, tematické interview, případně další následné rozhovory
- **zpracování materiálů** = informovaný souhlas, protokol o rozhovoru, přepis rozhovoru, redakce, případně autorizace rozhovoru, archivace
- **zpracování výsledků** = analýza, interpretace, publikace

Terénní výzkum v orální historii

- kontaktování
- informační schůzka
- první (narativní) rozhovor
- druhý (polostrukturovaný) rozhovor
- další rozhovory (?)
- informovaný souhlas (?)
- zpracování dokumentace (protokol/y + přepis/y)
- redakce/autorizace (?)
- zpětná vazba (?)
- poděkování
- další kontakt (?)

Průběh rozhovoru

- vedení rozhovoru je umění i vědou zároveň
- rozhovor klade zvýšené nároky na tazatele (pozornost)
- „troj-jediná vazba“ = narátor x tazatel x čtenář / posluchač / auditorium
- asymetrický vztah (tazatel x narátor) = aktivní naslouchání
- formát: narativní (životopisný) x tematický (polostrukturovaný) rozhovor
- faktory ovlivňující rozhovor (reliabilita): věk, gender, sociální status, stereotypy
- otázky a jejich formulace (otevřené x sugestivní)
- flexibilita: individuální struktura a pořadí otázek
- neutralita tazatele x participace na rozhovoru

Interview with Eleanor "Sis" Daley, First Session
18 July 2002

Present: Eleanor Daley, Michael Daley, and Dr. Robert V. Remini
Location: Home of Eleanor Daley (3536 S. Lowe, Chicago, IL.)
Transcribed by Roger L. Robinson

[Conversation begins with discussion of access to tape]

Michael Daley: The information will be on the tape. They'll give it back to you and
you'll listen to it and review it. Then you'll control the access to the tape. Is that
correct?

Dr. Robert V. Remini: Right, exactly. We'll just get the tape. This is the
I didn't know if you prefer to reminisce about your life with the mayor, or answer
questions as that I might ask you?

Eleanor Daley: Oh, I'll answer questions.

RVR: Yes.

ED: Whoever it is on a summer day, about the family. [RVR talks]

RVR: I thought there might be some particular stories that you'd like to . . .

ED: Well, as I go along, I'll tell stories.

RVR: Okay. That would be fine. Why don't I start by asking you about your
Where were you born and educated?

to St. Bridget's School at Archer and Loomis. It's a parochial school. It's
years. Then I went to St. Mary's High School on the west side.
city. They taught at both schools. Then, after that,

Náležitosti orálně historického pramene

- zvukový nebo audiovizuální záznam
- prepis rozhovoru (volitelně): doslovný, selektivní, redigovaný
- protokol o rozhovoru
- informovaný souhlas
- rozhovor by měl být pořízen v souladu s etickými standardy
- Etický kodex České asociace orální historie

Ostatní dokumenty a výstupy

- fotografie
- dobové audio/video záznamy
- archiválie
- ego-dokumenty (deníky, korespondence, memoáry apod.)
- badatelské výstupy
- + cokoliv dalšího

Etické pilíře orálně- historického výzkumu

- dynamický vztah: vědecké poznání x práva subjektů
- etika: procedurální (legislativa) x aplikovaná (praxe)
- princip dobrovolné participace (informovaný souhlas)
- princip důvěryhodnosti (soukromí)
- princip neubližování / prospěšnosti (bezpečí a užitečnost)
- princip správnosti / integrity: zpracování výsledků a prezentace výstupů (vědecká a publikační etika)

Procedurální etika

- pravidla a návody pro zajištění základních práv a bezpečnosti aktérů výzkumu

Legislativa:

- Listina základních lidských práv a svobod (Ústava ČR)
- ochrana osobnosti, občanský zákoník (§80-90, zákon č. 89/2012 Sb.)
- zákon o zpracování osobních údajů (zákon č. 110/2019 Sb.) / GDPR
- zákon o archivnictví (zákon č. 343/1992 Sb.)

Profesní etické kodexy:

- International Oral History Association (IOHA)
- American Anthropological Association (AAA)
- Česká asociace orální historie (COHA)

Děkuji Vám za pozornost!

Jiri.Hlavacek@fhs.cuni.cz

hlavacek@usd.cas.cz